

NIELS FREDRIK DAHL
Herre

Roman

FORLAGET OKTOBER 2009

TIL JOHN DAHL (1921–2008)

Igaar indtraf den Ulykke at en ung Mand, Assistent hos Diskonteringskomissionens Kasserer, *Herre*, blev dræbt derved, at hans Gevær, som han bar i en Rem over Skulderen, gikk af og dets Hagelladning traf hans Hoved. Ulykken skeede paa en Jagttur i Nordmarken, idet han gled over nogle Stene og faldt, hvorved Geværet stødte mod Marken og gik af.

MORGENBLADET 17. JULI 1849

Men tanken om Dem, Camilla, kan jeg aldrig, aldrig
udrydde, den vil være mit Eneste om jeg endog
bukker under for den.

BERNHARD HERRE,
brev til Camilla Wergeland, april 1835

Och kråkorna skriker vad hundarna vet
och äpplena faller som sten

THÅSTRÖM

I N O R D M A R K A | (*juli 1849*)

Lukten av jern og myr og morgen, dampen fra
skogbunnen når den første sola treffer.
Vannløperne som risser vei over det blanke tjernet.
Knitringen fra maurtua; den slags stillhet.
Han klarte ikke å la være å tenke på hvordan det ville
være å kunne vise henne dette.

HAN LIGGER RETT ut i regnet med hodet på en stein, noen har lagt ham slik før de gikk etter hjelp, han ble slengt bakover og inn i krattet da skuddet gikk av, og da han endelig ble funnet, trakk de ham ut av krattet og over den lille bekken og la det som var igjen av hodet hans på en stein, for at han endelig skulle få hvile, kanskje. Regnet treffer den kalde kroppen og gjør alt rundt ham tungt grønt og mørkt, men nå vet han ikke om det.

Den polske topplua – som Camilla en gang leende hadde satt på sitt eget hode i en tid som ikke lenger finnes – er nesten svart av vann og blod. Noen har forsøkt å sette den tilbake på hodet hans, men gitt det opp.

Om noen timer vil de som fant ham komme tilbake med hjelp. De vil halvveis slepe og halvveis bære ham ned den stupbratte kleiva til tråkket, der kløvhesten står og venter. Så blir han lagt over hesten og ført ned til gården, mens de som fant ham deler lommelerka med konjakk de har tatt fra jaktvesken hans. Nede på gården blir han lagt på et grovhøvlet bord i stallen, mens de andre får seg noe mat og tørre klær. Selv er han like våt da han legges på kjerra og den lange reisen inn til byen begynner.

Men ennå ligger han alene i regnet, i en glenne i den tette skogen der i den bratte lia. Han er våt og død og endelig borte.

Og så er bikkjene der, byksende frem mellom de store kampesteinene, og de setter seg rett ned ved den gjennomvåte, fortapte skikkelsen, setter seg rett ned og pistrer mens blodet som fosset fra hullet der kjeven var, har levret seg i det kalde regnet.

GUDS STEMME | (*januar 1830*)

HAN HAR DENNE makten over oss. Ta Camilla som sitter sammenkrøpet bak vognskjulet og ser ryggen hans og hører stemmen hans for første gang. Eller ta armen min, som fyker ut i en slags bølgende bevegelse hver gang han ser på meg.

Hvis jeg skal være ærlig så begynte det som noe jeg gjorde for at han skulle bli nysgjerrig, for å fange oppmerksomheten hans, noe som fortalte ham at han ikke var alene i rommet, en påminnelse om at det finnes flere personer enn ham til her på jorda; men så skjer det av seg selv, jeg kan ikke hjelpe for det. Jeg ser jo at han holder på å gå fra konseptene av irritasjon, men jeg gjør det ikke med vilje, jeg klarer ikke å la være.

Det er som om han sender ut et lys og av og til lar han meg være i det lyset og av og til ikke. For eksempel nå, vi har vært hos meg, vi er på vei ned trappene i Kirkegaten, jeg vil så gjerne gå tett intil ham, skulder ved skulder, gå i ett med ham, men jeg ligger hele tiden to skritt bak.

– Vent på meg, sier jeg.

Welhaven går på som vanlig, trumper som i transe mens han snakker i vei, han venter ikke på noen, aller minst på meg, sånn har det vært siden han var læreren og jeg eleven,

han var huslærer i kjøpmann Herres hus og jeg var kjøpmann Herres dovne og giddalause sønn. Det er jeg ennå. Mens vi går ned trappen og kommer ut i gården, forteller han historien om dansken som står midt på Stortorget og spør om det er langt igjen til Christiania. Welhaven sier hvordan skal besökende fra kontinentet forstå at denne samlingen av små og lave hus, ikke flere enn fem hundre i tallet, ingen butikker, så godt som ingen serveringssteder, med syv fattighus og ett hotell, med de åpne brønnene på hvert gatehjørne der kusker og leiesoldater sitter og drikker og spytter og sprer til de snubler og faller ned i brønnen, gatene så godt som folketomme, hvordan skal noen kunne forstå at dette er en hovedstad, er Norges hovedstad? Og han kan ikke fatte hvilken uheldig stjerne han er født under – hvorfor akkurat han var dømt til dette landet av skitne bønder og latterlige oppkomlinger, det er så åpenbart at han ikke hører hjemme her. Hva skal til, Bernhard? Hva skal til for å danne en nasjon av alle disse kuene! Han stanser og ser på meg og den helvetes armen min slår ut som en katapult.

Jeg svarer ikke. Jeg orker ikke svare, eller jeg vet ikke hva jeg skal svare eller jeg bryr meg ikke, jeg liker å høre ham snakke, være den som går sammen med ham, en som er med. Camilla og Welhaven har ennå ikke møttes og jeg går der og gleder meg til å introdusere dem for hverandre, vise ham hvem det er jeg tenker på når jeg ikke sover og hvem det er jeg drømmer om når jeg sover og skriker om når jeg skriker.

Dette er en god dag, det er den 24. januar 1830 og for meg er dette en god dag, hun satt ved siden av meg under

frokosten tidlig i morges og jeg fikk henne til å le. Det var lett! Jeg la servietten over egget hennes og tryllet det vekk og da måtte hun le. Så gjenfortalte jeg noe Welhaven hadde sagt om Det Dramatiske Selskabs siste forestilling og da lo hun enda en gang og sa at hun så frem til å treffe denne mannen hun hadde hørt så mye om og jeg sverger at jeg skal vie livet mitt til å få henne til å le og nå går jeg her sammen med ham, vi er på vei ut fra gården i Kirkegaten og nå går vi ved siden av hverandre gjennom portrommet og plutselig vet jeg at det er noen som ser på oss, vi er ikke alene og jeg ser meg om, men det er ingen å se. En eller annen har gjemt seg og står akkurat nå og betrakter oss, jeg gjenkjenner prikkingen i huden. Welhaven merker ingen ting, han snakker og snakker. Stemmen hans lyder ekstra klangfull og klar i ekkoet fra portrommet. Han og jeg forsvinner ut i snøværet. Camilla kommer frem fra gjemmestedet, hun har sett ryggen hans, hun har hørt stemmen hans for første gang, hun tenker at hun har hørt Guds stemme.

Første gangen jeg så henne var jeg femten og hun bare fjorten og hun skulle være med søstrene mine, Marie og Hanne, til Christiansfeld, til herrnhuterne der. Det var sånn det begynte, vennskapet mellom familiene våre, mine drømmer om henne. Jeg snublet, jeg falt mot henne, hun satt på en stol foran vinduet, kanskje hun broderte, jeg husker ikke, men jeg falt mot henne. Jeg ante ikke at jeg hadde noe sånt i meg, at det som skjedde var noe som kunne skje, at jeg kunne falle. Jeg falt og jeg falt og jeg falt ned fra stupelet og jeg visste at det bare var hun som kunne ta meg imot, som kunne komme meg i møte. Hun satt stille på stolen

ved vinduet og så ikke engang på meg. Det er ikke helt sant, først så hun på meg og deretter så hun bort.

Nå er vi ikke barn lenger, hun er sytten og jeg er atten år, og utover våren kommer hun stadig oftere inn til byen og bor hos oss. Under frokostene underholder hun med historier om dansetilstelningene på Eidsvoll, om fluene og sola og uendelige åser med granskog, og jeg glemmer å spise. Jeg vil være den som sitter ved siden av henne i karjolen den gudsjammerlige veien frem og tilbake til prestegården, sitter fast i sola når regnet høljer ned; støvet som legger seg i øyne og munn når sola brenner, tungespissen som væter de tørre, sprukne leppene hennes. I byen blir hun invitert overalt, til middager og huskonsert og ball, men søndagsmiddagene holder hun seg hjemme hos oss og dit kommer Welhaven også, denne våren går de ut og inn av huset vårt som om vi var søskjen. Ingen andre snakker når Welhaven snakker og hver gang han ser på meg skjer dette besynderlige med armen min, den farer ut og velter glass og kopper og kar, som om jeg er full.

– Er du full, roper mor og gir meg en ørefik. Den er hard, den svir og jeg får den i alles påsyn. Camillas store øyne, før hun slår blikket ned. Jeg reiser meg og går. Ute i hallen stanser jeg for å se om hun kommer springende for å få meg tilbake, men det er bare Hanne som kommer. Hun har bedt om å få gå fra bordet og før noen har rukket å svare, er hun forsvunnet. Hun er den eneste som kan oppføre seg på den måten uten å bli straffet. Nå står hun lengt opp mot veggen i hallen og skyver seg frem med hendene gjemt bak ryggen og lar seg falle tilbake. Hun ser på meg som om hun var en av bikkjene.

– Jeg skulle ønske jeg var gutt, sier hun. – Da hadde vi vært brødre.

Dette er et av de øyeblikkene med Hanne jeg skal komme til å huske og jeg slutter aldri å forundre meg over hvordan vi husker, hva det er vi husker og hvorfor vi husker det. Hvis ikke Hanne plutselig begynt å hoste blod noen uker senere, hvis ikke hun hadde ligget grå og liten i flere måneder inne i det klamme rommet, så hadde jeg aldri husket at hun kom ut til meg i hallen, at hun forsøkte å si noe til meg, at hun forsøkte å være en søster for broren sin, og denne vissheten om at jeg ikke hadde verdiget henne et blikk eller et smil, hadde ikke skåret i meg som en jaktkniv for all ettertid. I stedet lister jeg meg bort til døra og kikker inn. De har det bedre uten meg. Jeg ser rett på Camilla og hun ser rett på meg, så ser hun bort igjen.

JEG VÅKNET. VOGNEN hadde stanset og Hanne gråt. Jeg hadde ligget under hestedekkenet og sovet, vent meg til ristingen, humpingen, slagene mot hjulene, ropene fra far; så nå våknet jeg hver gang vognen stanset. Jeg bråvåknet med følelsen av at jeg hadde sluttet å puste, jeg satte meg opp og jeg så at vi var helt alene, at vi var forlatt, Hanne og jeg. Jeg hadde kjent det på meg, at det var dette som skulle skje. Vi hadde reist i dagevis og nå var vi overlatt til oss selv, alene i dette ukjente landet. Mor og far hadde gått fra oss, reist hjem igjen. Det var til pass for meg, jeg var i veien, jeg ødela for alle. Hanne gråt, hun var sulten, jeg var nødt til å skaffe mat, jeg visste ikke hvor vi var, de sa vi skulle til Norge, de sa vi skulle starte et nytt liv. Hanne skrek seg mørkerød i det lille, runde ansiktet. Jeg skal aldri gå fra deg, sa jeg til henne. Jeg skal aldri la deg være alene.

Så ropte mor. Mor og far sto borte ved noen store stabbe-steiner og mor hadde snudd seg mot vognen og vinket. Hun vinket og jeg vinket, jeg løftet den lille søsteren min og hoppet ned fra vognen, hun holdt opp å gråte idet vi traff bakken. Jeg bar henne bort til de andre, jeg var sterk, det sa alle sammen, for en sterk liten gutt, sa de, se jeg

bærer Hanne helt alene, men mor hadde snudd seg igjen. Hun og far så ut over stupet.

Det er den 4. mai 1819 og utsikten fra Ekeberg over Christiania langt der nede er allerede kjent ute i Europa, omtalt i en rekke reiseskildringer som usedvanlig praktfull og, hvis man leser mellom linjene, i høyeste grad løgnaktig.

Byen kan ikke leve opp til utsikten. For besøkende fortørner den seg som liten og livløs, folketomme gater, ingen butikkvinduer, ingen skilt, men fulle bønder og en stinkende kloakk i rennesteinen. Fullstendig innestengt hele den lange, mørke vinteren av isen på fjorden og snøen på veiene inn til byen. Det er hit de er kommet, og sett fra Ekeberg ser den ganske innbydende ut, egentlig, byen som skal bli familien Herres nye hjem. Her skal det startes på nytt etter den plutselige konkursen i København, kjøpmann Herre skylder på en utro kompanjong – en noksagt som skyldte penger til alle – og nå skal han drive alene. Han har fremdeles gode forbindelser til de store handelshusene i Tyskland og for ham er det likegyldig om han opererer fra Danmark eller Norge, han hører uansett ikke hjemme noen av stedene. Lille Bernhard, derimot, tuslet gråtende fra rom til rom i den store, ribbete leiligheten før han fikk en øreflik, han fikk se å komme seg ut i vognen, det var langt til Christiania. Det var langt til det nyelivet.

Mor holdt Hanne og far holdt mor og jeg sto foran dem, yrvåken og hutrende i den rå vårluftens og snart skulle sola komme og far sa: – Se de enorme stablene med bordplanke, den enorme tomta med trelast, som en by i seg selv nesten rett under oss. Han pekte mot plankestablene og sa

at der ligger Norges fremtid og i samme øyeblikk så jeg et rødt lysskjær, et rødt, flakkende lysskjær midt i den grå plankebyen, som om noen holdt en lykt for å vinke til oss, for å vinke oss til seg, for å vinke familien Herre velkommen til dette nye livet i Christiania og jeg løftet hånden og vinket tilbake og lysskjæret vokste til en kjempelykt, som om noen ville ønske meg velkommen med en gigantisk lanterne, men så så vi røyken og det var ingen lykt det var flammer og plutselig veltet det gul og skittengrå røyk opp og flammene skjøt fart fra stabel til stabel og alt sto i brann, det var et hav av flammer, det var et hav større enn havet og det var det første jeg så av det nye landet og vinden skyllte varmen rett mot oss og vi sto stive som stokker der oppe på toppen, vi hadde reist i dager og netter og nå var vi endelig fremme. Men først måtte vi over et hav av ild, et inferno av flammer, men varmen og røyken slo mot oss og vi kunne ikke gjøre annet enn å løpe tilbake til vognen der hestene lukket flammene, lukket brannen, lukket frykten, men far fikk roet dem, snudd vognen og drevet hestene tilbake den veien vi kom, for å finne ly, for å vente til alt var blitt aske igjen.

Mor helte vann på kluter og vi holdt dem over munn og nese og de to hestene prustet og vrinsket og forsøkte å steile, men lot seg drive bort fra varmen. Og hele tiden: Hannes gråt, Hannes hyl og jeg, som hadde sett brannen bli til, jeg som hadde oppdaget brannens hjerte og øye, ville bare tilbake dit.

Det tok flammene et helt døgn, 24 timer, å brenne opp hvert eneste bord, hver eneste planke, hver eneste flis, og da branen døde ut var det også slutt på de store handelshusenes tid

og nå skulle nye navn komme settende med tungen ut av kjeften for å bygge landet enda en gang, bygge det nye Norge, overta markedet og heve seg selv opp fra de folketomme, stinkende gatene til et liv badet i melk og honning. Kjøpmann Christian Friedrich Gottlieb Herre var ikke en av dem, han ledet vognen med sin lille, utslitte familie forbi haugene med ulmende aske, kom seg over elva og fant frem til huset i Kirkegaten. Og der sto jeg litt senere midt i den tomme stuen og så på at bærehjelpen plasserte det tunge, forgylte speilet opp mot veggen, jeg så meg selv i speilet, jeg kunne se at jeg var helt alene.